
⁵⁸ In de Hervormde Kerk, die van oudsher wél visitatie kende, was dit iets anders geregeld. Hierbij vroeg men naar de onberispelijkheid in *leer* en leven van de predikanten, ouderlingen en diakenen; van de predikanten werd bovendien gevraagd of zij de Heidelbergse Catechismus behandelden. Zie hiervoor de tekst van het hervormde visitatiereglement van 1823, in: G. van der Tuuk, *Handboek voor hervormde predikanten en kerkenraadsleden, enz.*, III, Leeuwarden 1827, 137-143. Uit dit reglement blijkt ook dat de classes steeds twee jaren achtereen een schriftelijke visitatie hielden en elk derde jaar een persoonlijke visitatie d.m.v. door de classis aangewezen visitatoren, Van der Tuuk, *Handboek*, III, 135, 141.

tijd en in de jaren daarna ernstig waren verwaarloosd.

Het valt daarbij op dat vragen van theologische aard niet aan de orde kwamen, noch in de rondzendbrieven noch tijdens de visitaties in de gemeenten zelf. In dit opzicht liet men zowel de leden als de predikanten, die in het algemeen beïnvloed waren door de ideeën van de Verlichting, volkomen vrij.⁵⁸ Het was voldoende als laatstgenoemden uit de bijbel preekten; welke theologische opvattingen zij daarbij hadden deed niet terzake.

De gemeenteleden volgden in het algemeen de opvattingen van hun predikanten, hoewel er altijd nog een minderheidsgroep overbleef die de meer orthodoxe opvattingen was toegedaan. Het groepsgevoel onder de lutheranen was overigens groot; men was samen 'luthers', wat dit dan ook mocht inhouden.

Tenslotte kan worden opgemerkt dat de kerkvisitatie sterk heeft bijgedragen aan het welzijn van zeer veel evangelisch-lutherse gemeenten. Zelfs de kleinste filiaal-gemeenten konden rekenen op steun van de visitatiecommissies en overvallen als in Meppel zouden zich niet meer voordoen. Dit was te danken aan het feit dat de commissies steeds waren gericht op de interne situatie van de gemeenten en daar soms problemen ontdekten die niet uit de antwoorden op de jaarlijks toegezonden rondzendbrieven bleken. In dergelijke gevallen konden zij óf direct zelf ingrijpen óf aan de synode voorstellen doen om de situatie te verbeteren. Zij fungeerden min of meer als 'de ogen van de synode', die gericht waren op alle gemeenten, zelfs als deze zeer klein of veraf gelegen waren.